

Onoma 56 (2021)

Szerkesztő: OLIVIU FELECAN. The International Council of Onomastic Sciences, Uppsala. 337 lap

1. Az Onoma 56. számában megjelent tanulmányok nagy része egy téma köré csoportosulnak, amint azt a szám tematikus címe is mutatja: Dynamics of the Anthroponymic System (Személynévrendszerek dinamikus változása). A folyóirat előszavában MATS WAHLBERG (2) lényegre törően foglalja össze a kötet tartalmát. A tematikus blokk szerzői szinkron megközelítésből kiindulva mutatják be bizonyos politikai változások, globalizáció, migráció, kétnyelvűség és a személynévrendszerek összefüggéseit. A kutatók bolgár, cseh, angol, magyar, román, szerb, szlovák, svéd és török személynévrendszerek és névadási gyakorlatok változásait vizsgálják. Két tanulmány pedig diakrón névanyagot dolgoz fel: középkori angol fémfeldolgozásra utaló ragadvány- és családneveket, illetve 19. és 20. századi zágrábi zsidók neveit.

A kötet négy, angol nyelvű nem-tematikus tanulmányt is tartalmaz, melyek változatos témákat mutatnak be a névtan különböző területeiről. Zárásul hét, nemrég megjelent névtani témájú könyv ismertetése olvasható (295–337), köztük magyar vonatkozásban SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ névintegrációval és névfordítással foglalkozó kötete (311–317).

2. A kötet tematikus részét ANNA CHOLEVA-DIMITROVA vendégszerző bevezetője nyitja (9–13). A szerző hangsúlyozza a 21. század elején bekövetkező társadalmi és politikai változások különböző névanyagokra tett hatásának feltérképezésének fontosságát.

A mai magyar személynévanyag változásait vizsgálja SLÍZ MARIANN és FARKAS TAMÁS (15–36) szem előtt tartva a tulajdonnevek szociokulturális beágyazottságát, a névállományban nyomon követhető kulturális, szociális, gazdasági és politikai változások hatásait. A szerzők röviden bemutatják a magyar személynévanyag korai történetét, a névadásra vonatkozó jogszabályokat és azok változásait. Kitérnek a névadás időben változó motivációira, bemutatják azokat a névalkotási módokat, melyek révén az utóbbi ötven évben bővült a magyar névállomány. Ismertetik a kutatásban használt forrásokat, illetve részletesen bemutatják az elemzésben használt átfogó, elméletileg megalapozott modellt, minek köszönhetően a leírás nyomon követhető, és a későbbiekben alkalmazhatóvá válik egyéb névanyagok vizsgálata során is. Terminológiai és módszertani kérdések is tisztázásra kerülnek, például a nevek eredetével kapcsolatban. Az elemzési modell három fő komponense: a név eredete, a mód, ahogyan a név a magyar névállományba került, illetve az új név forrása. A különböző névalkotási módokat gazdag példaanyaggal szemléltetik.

A cseh és a szlovák szinkron személynévállomány változásait mutatja be MILAN HARVALIK és IVETA VALNETOVÁ (37–55) az 1989-es politikai események és Csehszlovákia felbomlása utáni változások tükrében. A tanulmány középpontjában az 1989-től napjainkig mindkét ország hivatalos személynévanyagában megfigyelhető tendenciák állnak. A szociokulturális és politikai változások hatására a jogszabályok és a névtörvények is változtak, pl. bővült az anyakönyvezhető keresztnévek száma; Csehországban két, Szlovákiában akár három keresztnévet is lehet anyakönyveztetni. 1989 után a névrendszer egyre inkább nemzetközivé válik mindkét országban, mind a keresztnév- és családnevek körében

jelentős változások, újabb névdivatok jelennek meg. Népszerűvé válik a keresztnévek idegen írásformával történő anyakönyvezése, megjelennek az uniszex nevek, elsősorban a neváltáson átesett személyek körében. A névanyag bővülése jellemző, különböző névalkotási módok révén: becéző névalakok hivatalossá tétele, régi nevek felújítása, létező férfinévek eddig nem létező női párját alkotják meg. A családneveknél új tendencia a nőknél a két családnévből álló házassági név, a férfi családneve az első helyen szerepel, ezt követi a nő családneve.

ANNA CHOLEVA-DIMITROVA – MAYA VLAHOVA-ANGELOVA – NADEZHDA DANCHEVA – GERGANA PETKOVA tanulmányukban (57–86) 2007-ben és 2014-ben, Szófiában született gyermekek hivatalos névanyagát vizsgálják. Az egyedi nevek népszerűek, a vizsgált korpuszban nagyjából a nevek felének egyetlen névviseelője van. A nevek etimológiai és strukturális elemzése során újabb jellegzetességeket mutatnak be, melyek révén egy kétirányú változás figyelhető meg: a névállomány egy része, jellemzően a hagyományos nevek háttérbe szorulnak, ezzel párhuzamosan új, idegen nevek, elsősorban a nyugati kultúrákból jelennek meg a bolgár névállományban. Az idegen hatások nemcsak mennyiségi változásokat generálnak, hanem strukturális változásokat is előidéznak újabb vagy már feledésbe merült, de felelevenített névalkotási módok megjelenésével. Ugyanakkor a hagyományos nevek és névadási, névalkotási stratégiák is tovább élnek a bolgár névadó közösségben.

Egy északnyugati romániai, Szatmár megyei település, Cserteze keresztnévanyagának szociolingvisztikai vizsgálata áll ADELINA EMILIA MIHALI tanulmányának középpontjában (87–106), ahonnan a lakosság közel fele időszakosan vagy végleg elvándorolt. A szerző 2000 és 2020 közötti névanyagon végez változásvizsgálatot, feltérképezve a keresztnévanyagra gyakorolt migrációs hatásokat, valamint a névválasztások mögött meghúzódó szociolingvisztikai mechanizmusokat. A választott időszak magába foglalja a forradalom utáni éveket, a migráció kezdetét, annak növekedésének időszakát, a gazdasági válságot és a kivándorlók részleges visszatérését, tehát egy szociokulturális, gazdasági szempontból többszörösen összetett időszak névállományra tett hatásait térképezi fel.

MIRJANA PETROVIĆ-SAVIĆ (107–122) egy szerbiai régió, Jadar ragadványneveinek szemantikai csoportosítását mutatja be. A régió névtani és általában nyelvészeti szempontból „elhanyagolt” terület, a helyi nyelvhasználat monografikus leírása még elvégzendő feladat, a névtan területén is bőven van még tennivaló, hangsúlyozza a szerző. A vizsgált korpusz 173 ragadványnevet tartalmaz, melyet Jadar különböző településeiről terepmunkával, a teljesség igényével gyűjtöttek össze. A ragadványnevek szemantikai elemzése gazdag példaanyag felsorolásával történik, megvizsgálva a ragadványnevek választásának háttérében álló motivációs tényezőket. A korpusz gyűjtésének és vizsgálatának nemcsak névtani hozadéka van, hiszen a névanyag számos olyan közzöt is tartalmaz, melyek már csak a ragadványnevekben élnek tovább.

Középkori angol fémfeldolgozásra utaló foglalkozásnevek és személynevek etimológiai és funkcionális vizsgálatára tesz kísérletet OKSANA DOBROVOLSKA (123–148). A korpusz forrásaként különböző történeti és etimológiai szótárakat jelöl meg a szerző, melyekből összesen 2417 foglalkozásnevet gyűjt össze. A foglalkozásnevek etimológiai rendszerezése során három csoportot különít el: anyanyelvi réteg, kevert kölcsönzés (loan-blends), illetve lexikális kölcsönzés. A foglalkozásnevek funkcionális vizsgálata rámutat a foglalkozásnevek személynévrendszerben betöltött aktív szerepére. Mellékletként táblázatos formában a foglalkozásneveket és a belőlük létrejött személyneveket olvashatjuk.

LINNEA GUSTAFSSON 2014 és 2018 között Svédországban élő szírek keresztnévanyagát vizsgálja névkontaktológiai szempontból (149–166). Kutatásának középpontjában az adott szír nemzetiség és a svéd többségi közösség névanyagának és névadási stratégiáinak eltérései, hasonlóságai, valamint egymásra tett kontakushatásai állnak. Névgyakorisági és fonológiai vizsgálatokat folytat, a női és férfi névanyag különbségei kapcsán kiemeli a névvariánsok eltérő helyzetét; a női névanyagra jellemző a jelenlétük. A szír és az őshonos svéd névállomány hasonlóságait és eltéréseit vizsgálva kiemeli, hogy ezek az eltérések akár az elfogadás hiányához is vezethetnek; a nemzetiségi szír keresztnéveket az őshonos svédek nem választják gyermekeiknek.

A kétnyelvűség hatásait és a nemzetiségi identitást jelölő név használatának nehézségeit térképezi fel SÜLEYMAN KASAP a Törökországban élő kurdok körében (167–186). A tanulmány első felében a kétnyelvűség fogalmának szakirodalmi háttéréről olvashatunk, ezt követi a kurd nyelv és nemzetiség helyzetének, a nyelvpolitika légkör és nyelvi jogok rövid bemutatása. A szerző kvalitatív módszereket alkalmazva, hét adatközlővel készít félig strukturált interjúkat, melyek során a kurd nemzetiségre utaló név viselésének nehézségeit térképezi fel. Az interjúalanyok mindegyike különböző nehézségekről számolt be, melyekkel az identitásjelölő személynevek, illetve nevük kurd írásmódja miatt találkoztak.

A zágrábi zsidók személyneveinek jellegzetességeit mutatja be IGOR KUSIN a 19. század elejétől egész a II. világháborúig (187–212). A zágrábi zsidó közösség történetének rövid bemutatása után a korpusz forrásait nevezi meg a szerző: Gavro Schwarz 1939-ben megjelent A zágrábi zsidó közösség története a kezdetektől 1850-ig (The History of the Zagreb Jewish community from its founding until the 1850s) című könyve, 1849 és 1898 közötti zsidó születési anyakönyvi kivonatok, illetve a mirogoji régi zsidó temetőből gyűjtött adatok. A szerző különbséget tesz a „civic” polgári név és a „judaic” zsidó, vallásos név között. A polgári név a hatóságok által használt, latin betűkkel írott hivatalos név, míg a zsidó név a zsidó vallásos rituálékban, héber dokumentumokban, héber írással használt forma. A nevek gyakoriságát, eredetét és a közvetlenül átadó nyelvet vizsgálva mutatja be a szerző a polgári és zsidó, illetve a női és a férfi névanyag jellemzőit és különbségeit. Kontakushatás eredményeként a zágrábi zsidók névanyagában a szláv és horvát nevek száma növekedett a vizsgált időszakban.

A kötet nem tematikus blokkjának első tanulmánya a korpusznyelvészet és a nyelvítáj-kép-kutatás módszertani megközelítéseit felhasználva és ötvözve vizsgálja a templomcímekben megjelenő földrajzi jelölőket OSEI YAW AKOTO (213–234). A korpusz 2009 és 2010 között gyűjtött anyagon alapul, a nyugat-afrikai Ghánából származó 1654 templomcím és nagyjából 1000 nyelvi tájképi adatot tartalmaz. Középpontban áll a földrajzi jelölők azonosítása, rendszerezése, melynek keretében a szerző bibliai és nem bibliai jelölőket különít el; az utóbbi csoport elemeit rendszerezve a névben szereplő földrajzi egységek típusa szerint megkülönbözteti az intézményi, városi, nemzeti, kontinentális és világi szintű jelölőket.

JOHNNY GRANDJEAN GØGSG JAKOBSEN egy esettanulmány keretében mutatja be a dániai Sjælland északnyugati régiójában fellelhető szent források neveit (235–250). A 720 történetileg ismert dániai források nagy részének természetfeletti gyógyító erőt tulajdonítanak, amit a 19. században még élő helyi folklór, ünnepek és kultikus rituálék tovább támogattak és erősítettek. A forrásneveket a nyelvi anyag jellege szerint pogány eredetűnek (2,5%), szent nevet vagy egyéb egyházi terminust tartalmazónak (32%), valamint vallási szempontból semlegesnek (25%) tekinti. A szerző rendszerezése során gazdag példanyagot sorol fel, a leggyakoribb forrásnév a régióban a *Helligkilde* `szent forrás`.

Az ausztrál Új-Dél-Wales állami iskoláinak névtani sajátosságait vizsgálja COLIN SYMES (251–268) arra is fókuszálva, hogy a nevek szerkezetének alakulása hogyan szemlélteti a múltban és jelenben zajló változásokat az oktatásszervezés terén. Az iskolanév nem csupán az iskola azonosításának eszköze lehet, hiszen az ott dolgozók és tanulók identitásáról is informálhat, megjelölheti az intézmény akadémiai irányultságát, árulkodhat a régió gyarmati eredetéről. Az iskolaneveket a bennük lévő névtípus alapján csoportosítja, helynév, személynév, utcanév és vegyes kategóriákat különít el. A 2000 iskolanevet tartalmazó korpuszban a leggyakoribb típus az utcanévet tartalmazó iskolanév, ezt követi a személynévi alapuló, mely gyakran a gyarmati időszakból ismert személyek, politikusok, kormányzók, főleg férfiak, igen ritkán nők neveit örökítik meg.

MIHAI S. RUSU az utcanevekkel foglalkozó szakirodalom egy szegmensének szisztematikus ismertetését és rendszerezését végzi el (269–294). Kutatási anyaga 121 lektorált, angol nyelvű tudományos folyóiratokban megjelent tanulmány. A vizsgálat során négy fő kategóriát különít el: tér-idő mátrix, geopolitikai és történelmi háttér, elméletileg megalapozott vizsgálati kerete, módszertani alap. Például az idő mátrixát figyelembe véve megállapítja, hogy az utóbbi évtizedekben számottevően megnőtt a publikációk száma, 1980-as évek közepe tekinthető fordulópontnak. Az 1940 és 2020 között publikált tanulmányok alapján két periódust különít el: a hagyományos helynévkutatás középpontjában a név etimológiai vizsgálata áll, fő feladata a helynév jelentésének megfejtése; a kortárs helynévkutatásban kvantitatív és kvalitatív értelemben vett változások is megfigyelhetők, hiszen növekedett a megjelent tanulmányok száma, illetve fontos szerephez jutott a kidolgozott módszertan és az elméleti keret.

3. A személy- és helynevek társadalmi beágyazottságára számos izgalmas példát láthattunk a fent ismertetett tanulmányokban. A tematikus blokk, többségében szinkron névanyagot vizsgáló tanulmányok hasonló kérdésfelvetésének köszönhetően kirajzolódni látszik az európai keresztnévrendszerek hasonlóságai és specifikusságai, többek között az 1989 utáni erőteljes dinamikus változás.

A kötet tematikájának sokszínűsége révén nemcsak a névtannal foglalkozó szakemberek, hanem történészek, szociológus, szociolingvisták, néprajzkutatók érdeklődésére is számot tarthat.

HAINDRICH HELGA ANNA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4996-317X>

ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont

Names. A Journal of Onomastics 69. (2021)

Szerkesztő: IMAN NICK. Pitt Open Library Publishing, Pittsburgh. 230 lap

Az amerikai névtani folyóirat 2021-es évfolyamának struktúrája az előző évfolyamokhoz képest többnyire változatlan: az évi négy szám a névkutatás változatos területeiről közöl tanulmányokat és egyéb írásokat. A 69. évfolyam az első, amely teljesen nyílt